

Architect of the human soul”, “Oles Honchar. Cathedral”, “World Star of Oles Honchar”.

A powerful creative potential of the literary practice of the writer, impeccable possession of the literary standard of the Ukrainian language, exemplary linguistic norm, represented in artistic and journalistic texts, constant continuous work on the word gives grounds to speak about the lingual phenomenon of Oles Honchar in the language and cultural space of his time.

The direct speech of Oles Honchar in documentary immediately regulates the reception of the ideological and mood lines of the film, translates to the spectators his vision of the word and understanding of the role of the writer in society, his responsibility for each of his work to himself and to people.

For the linguist-researcher, the background knowledge of the writer’s linguistic personality combined with the reception of audiovisual information makes it possible to notice, feel and fix the details of superfine features of the linguistic image of the wizard of the word.

One of the most important strokes of the lingual portrait of Oles Honchar is the maximum naturalness and, accordingly, (in the philosophical sense) the veracity of his language. Due to this, Oles Honchar’s versatile texts had every reason to claim full realization of their pragmatic directions among the widest possible audience of recipients.

УДК 81'38

Мирослава Мамич

ВОГНИК ЧИСТОГО СЕРЦЯ, АБО МОВОТВОРЧІСТЬ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА НА СТОРІНКАХ ЖУРНАЛУ «РАДЯНСЬКА ЖІНКА»

У статті проаналізовано мову прозових творів, а також публіцистичний виступ-інтерв'ю Олеся Гончара, які були опубліковані в середині ХХ століття на сторінках журналу «Радянська жінка».

Зроблено акцент на філософії мовомислення письменника і публіциста, визначено характерні для його мовно-естетичного канону ідеали. Зокрема, за матеріалами уривків із романів «Тронка», «Собор», повісті «Бригантина» узагальнено засоби створення словесного образу людини праці – жінки. Відзначено його

часову маркованість, поєднання народнорозмовного і книжного, публіцистичного в ньому. Аналіз інтерв'ю виявив культуроцентризм, гуманізм публіцистичного дискурсу О. Гончара, його відповідність запитам часу, увагу письменника-мислителя до проблем екології, миру, духовності, захисту рідної мови.

Принагідно відначено, що онім «Гончар» використований і як складник лексику кросвордів, що також підкреслює знаковість постаті письменника в історії української культури.

Ключові слова: мова прози, мова публіцистики, словесний образ людини праці, книжність, експресивність, публіцистизм, офіційний дискурс, ідеалема.

The article analyzes the language of prose works, as well as the journalistic performance-interview of Oles Honchar, published in the middle of the twentieth century on the pages of the Soviet woman's magazine.

The emphasis is placed on the philosophy of thinking of the writer and the publicist, the ideals characteristic of his linguistic and aesthetic canon are determined. In particular, based on the passages from the novels «The Tronka», «The Cathedral», the story «Brigantine» generalizes the means of creating a verbal image of a man of work – a woman. His timeliness, a combination of folk-speaking and book, journalistic in it, is noted. The analysis of the interview revealed the cultural center, humanism of the journalistic discourse of O. Honchar, his correspondence to the demands of time, the attention of the writer-thinker to the problems of ecology, peace, spirituality, protection of the mother tongue.

Accordingly, it is determined that Onion «Honchar» is also used as a component of the lexicon of crossword puzzles, which also emphasizes its character in the history of Ukrainian culture.

Key words: language of prose, language of journalism, verbal image of person of labor, literacy, expressiveness, journalism, official discourse, idealem.

Увага до мови О. Гончара як виразника стилістики середини минулого століття не випадкова. Адже з-під його пера виходили твори, в яких концептуалізовано словесний образ людини праці, суголосний офіційному дискурсу 40 – кінця 80-х рр. ХХ ст. Визнаючи гончарівський стиль за зразковий, елітарний в українській лінгвокультурі, видавничі

центри України того часу активно зверталися до текстів голови Спілки письменників України (1959 – 1971): їх друкували журнали, вони виходили великими тиражами не лише українською мовою, а й у перекладах.

Не була осторонь загального визнання і редколегія громадсько-політичного та літературно-художнього журналу «Радянська жінка» (далі скорочено – РЖ). На сторінках цього часопису побачили світ уривки з романів «Тронка» (РЖ 1963: 1), «Собор» (РЖ 1966: 4), з повісті «Бригантина» (РЖ 1973: 2), оповідання «Щоб світився вогник» (РЖ 1955: 3). Крім того, ім'я Олеся Терентійовича, знакове в українській культурі, входить у реєстр «кросвордної лексики» – онімів як мовно-естетичних знаків української культури. Тобто до нього автори такого популярного медіажанру, як кросворд, апелювали в когнітивній базі читачів жіночого журналу як до знань у сфері українського літературного процесу.

Чим завдячує своєму визнанню Олесь Гончар? Думаємо, завдяки співзвучності часові, який зробив своїм знаком такий мовно-психологічний, соціокультурний тип, як «людина праці». Усі персонажі в робітничому середовищі (*технік маяка Марія Лелека, капітан катера Вовик Гонкало, боцман Лелека, моторист Дьома, лікарка Ксана; голова робіткому Лукія Назарівна Рясна*). Невипадково, беручи уривки з творів відомого прозаїка до друку, редакція «Радянської жінки» вибирала і концептуальні за назвою («Лукія, голова робіткому», «Оксана-гектарниця», «Фронтвичка»), і пріоритетні для орієнтованого на читачів-жінок часопису.

Концептуалізуючи красу праці й людини в праці, О. Гончар у своїй стилістиці спирався на публіцистичні, піднесені реєстри. Тому в авторській мові, мові оповідача, який оцінює людину, її ставлення до праці, взаємини з іншими, настійно утверджується думка про орієнтир на високі моральні цінності, про філософію життя середини ХХ ст.: *Від комсомольських часів ще збереглися в ній бурхлива запальність і гостре безкомпромісне ставлення до людей, збереглася чиста віра її молодості – віра в те, то життя, яке вона будує, яке зі всією пристрастю утверджує, це життя може й повинне бути досконалим, давати людині*

повноту радості й щастя; Бо ж зводить життя її не лише з тими, для кого повсякденна робота – це суцільне горіння, творчість, думання, боротьба; Така будова, найбільший в Європі канал, в газетах про нього пишуть, і така неувага до оцих справді героїчних людей... («Луція, голова робіткому»). Не могло оминути око оповідача й реалії науково-технічного прогресу середини ХХ ст.: *Недарма їсть хліб ця науково-дослідна станція, що розрослася впритул до радгоспу, все далі заходячи в кучугури своїми виробничими відділками. Недарма й ті, що пишуть дисертації, та різні переймачі досвіду їдуть звідусіль подивитися на працю тутешніх науковців, механізаторів та виноградарок-гектарниць, таких, як Оксана («Оксана-гектарниця»)* і под.

Усі ці складники словесного образу людини праці об'єднані позитивно маркованим гіперознаковим епітетом *«проста радянська людина»*, в асоціативно-стилістичне поле якого втягнені книжні маркери на позначення високих моральних цінностей: благородство і самовідданість, справедливість (*«.. їй не треба підбирати якихось там ключів до людських душ, шукати довіри, бо всі й так знають, що вона справедлива, не дасть людину скривдити, заступиться за чесного роботягу перед ким завгодно..»*), почуття власної гідності, впевненість (*«У рухах, у мові є якась природна гідність, розгонистість. Вона не всміхається до робітників запобігливо, як це, часом, буває з іншим начальством, їй не треба до них так усміхатись»*) тощо.

Утім дуже гостре оцінне слово письменника звернене до тих, кого об'єднує узагальнений епітет *«бездушні люди»*, пор. вторинні знижено-фамільярні номінації *типи*, (бюрократична) *наволоч*, *пустомолоти*, (очерствілі душею) *служаки*, *майстри обдурювати*, *рапаки* (метафора від прізвища Рапака, картяра та нікчеми), *хамлюги*, тобто *залізобетон* (*«Зустрінуться їй лоби, міцніші залізобетону, бездушні люди, що їх нічим не дошкулиш, крючоктворні хаці, крізь які муситиме продертись. Хіба мало цього залізобетону по кабінетах, де їй доводиться бувати у своїх депутатських справах, чи їй не знати тих холодних очей, де крижаніє байдужість, чи тих пустих казенних усмішок, що з'являються автоматично,*

разом з обіцянками, що їх дають тобі, хоча й не збираються їх ніколи виконувати»).

Так, як підносить оповідач високі моральні цінності, так само експресивно, хоч стереотипно з опорою на розмовно-побутову фразеологію, стилізовано під соціолект робочої людини, засуджує негативні риси в тих, хто має жорстоке серце: **Вила в руки їм, бездушним, і хай ідуть працювати, хай власноруч беруть участь у створенні того, що самі ж називають матеріальними цінностями суспільства... Лукія має думку домогтися колись такого закону, щоб судити не лише за вбивство, чи за крадіжку, але суворо судити й за байдужість до людей, за черствість, бездушність, за те, що з свавілля якогось хамлюги чесному трудареві завдано прикростей, отруєно настрої.** Одні ось тут, на каналі обливаються потом, працюють день і ніч, вони для Лукії – справжні лицарі свого народу, а для іншого життя стало тільки браконьєрським промислом, суспільний достаток – тільки коморою, з якої побільше б загребти. Лукії доводиться мати справу й з такими, на нього тільки глянеш – вже по очах видно: хануга перед тобою, хабарник, бестія, але як же тебе, голубчику, вивести на чисту воду? За ґратами б тобі вже бути, а ти ще на посаді, ще процвітаєш... («Лукія, голова робіткому»). Мова автора-оповідача і внутрішня обурена мова Лукії накладаються, зливаються: через мову своїх позитивних, «героїчних» персонажів міг промовити письменник-трибун.

Підносячи на п'єдестал людину праці, автор-оповідач не оминає її зовнішньої краси. Для часопису «Радянська жінка» обирали саме уривки, які містили сегменти з опоетизованими портретами жінок-трудівниць: **Ставна, з густими бровами степовичка, обличчя, як і в більшості жінок тут, припалене вітром, щоки горять вишневою смагою** (РЖ 196: 1). Хоч таврований офіційним дискурсом оцінний епітет «український», але художник слова віднаходить йому мовно-естетичний аналог – вишневий, і мовний портрет жінки-ідеалу набуває узагальнених, типізованих рис, високого поетичного та національно-культурного реєстру. Завдяки таланту О. Гончара відзначити «своє», увиразнити національне єство

українського літературного слова читачів занурювано в поетику зимових обрядодій, що стають позитивно маркованим тлом для образу зубожілих зовні, згорьованих у повосенні 50-ті і старих, і малих: *Вечір такий славний – тихий, світлий. Як той щедрий вечір, коли попід вікнами колядують. Деревя в інеї стоять. Місяць у хмарах бреде. Мороз пощипує щічки. А ногам тепло. Тетяні пощастило, вона у тьотиних Лідиних валяннях, а Івасик, хоча і в старих, розтовчених шкарбанах, зате на ньому куфайка, рукава довгі, аж бовтаються* (РЖ 196: 4). Співчуттям до осиротілих, напівголих дітей просякнуті ці рядки.

Через мовотворчість О. Гончара в естетичний контент журналу «Радянська жінка» влився мовно-естетичний знак України *стен*, що набув у прозовому тексті поетичної форми завдяки його широкій метафоризації (посилення аудіальних образів та асоціативної семи 'масштабність'): ***Океан стенив застиг в полудневій сліпучості. Все живе поховалося в тінь, тільки на північній межі радгоспних земель, там, де пролягає траса майбутнього каналу, стоїть залізний гуркіт бульдозерів. Могутні, підвладні людині механізми раз у раз з'являються на валу з натужним гуркотом, і, грізно зблиснувши ножами до сонця, що стоїть у зеніті, знову провалюються, глухо зникають у розвихрованому земляному хаосі своїх циклонічних робіт*** (РЖ 196: 1).

На окрему увагу заслуговує інтерв'ю, яке дав Олесь Терентійович до свого 70-ліття. Воно має назву «Той, хто не любить природу, той не любить і людину, той не громадянин!...» (РЖ 1988: 4). Тут він постає як публіцист, який ставить в один асоціативний ряд людину праці і письменника: перші трудяться фізично, а другі – загострюють увагу суспільства на його болях: на *екологічних* (акцентує увагу на проблемах Світіязя, «українського Байкалу»; меліорації, зеленої зони навколо Києва), *захисті рідної мови* (збереження рідної мови від усяких браконьєрів, кар'єристів, бюрократів), *культури, збереження пам'ятників історії*. (Власне те, що актуальне і нині). Адже кінець 80-х став символом екологічної катастрофи – *Чорнобиля*. Метафора «чорнобильська тривога» – це синонім всеохопності будь-яких соціальних,

економічних, політичних проблем. Як і в прозових творах, в цьому інтерв'ю зроблено акцент на «моральному похолоданні» – на стані душ людських, що по-справжньому, глибинно прагнуть органічної єдності з природою (*Наші душі сумують за тим, що ми в небі не бачимо птахів*), на ставленні суспільства до дітей (*Адже це вони, маленькі страждальці, залишені матерями-зозулями, переповнюють сьогодні дитячі будинки*).

Письменник проголошує гасло «Жити за законами правди!», і воно теж знакове для 80-х, коли з партійних трибун раз по раз лунали горбачовські «уроки правди» (гласність, демократія, перебудова), які мало суспільство винести з часів брежнєвського застою і які не хотіла насправді сприймати партійна номенклатура.

Ще одна риса цього інтерв'ю – культуроцентризм. Адже ім'я Олеся Гончара поставлено в ряд з такими ж відомими письменниками тодішнього СРСР – Расула Гамзатова, Чінгіза Айтматова, Андрія Вознесенського... Не міг коресподент оминати теми «дружби народів», стрижневої в офіційному дискурсі тих часів. Приводом послужила і поїздка нашого письменника до Туркменії, що викликала споріднені асоціації зі знаковими постатями: Тичина – Махтумкулі. Цього класика туркменської літератури, як відзначив журналіст, свого часу Павло Григорович порівнював з Григорієм Сковородою через спільність їхніх доль. На асоціативно-образному тлі «дружба народів» (пор. публіцистичні стереотипи *братерські зусилля, культурні зв'язки, загальнолюдські почування, проблеми миру, об'єднатися всіма народами, спільна мова та взаєморозуміння*) актуалізовано імена Тараса Шевченка, Івана Франка, твори яких перекладено й туркменською.

Не менш виразне й інше тло – власне українське. А з ним в одному асоціативно-семантичному полі – імена письменників, топонімікон на зразок *Бережани, Тернопіль, Кременець, Почаїв*. Синонімами *духовності* є «сила народної традиції», «рідна мова», «пісня», асоціатами ж – здоров'я, радість, молоде покоління – діти народу, тонке відчуття життя, в опозиції до яких поняття *зубожіння, знедуховлення, примітивізація, молоде покоління – перекотиполе*.

Культуроцентризм філософії Олесь Гончара й у переконанні, що вся духовна і фізична праця мають бути спрямовані на завтрашній день, і це майбутнє в нього нероздільне від утвердження національної за духом культури: *Ось чому хочеться побажати вам, друзі, дорозжити книгою, любити рідну пісню, мову. Від вас залежить завтрашній день нашого народу, його культури.*

Не обійшов Олесь Терентійович у своїх оцінках буття і проблем самої людини. То ж гуманізм – це теж наскрізний мотив його публіцистичного дискурсу. Він проступає через суспільно-політичний лексикон: «ми», «наш», «всі» (*Хоч Україна і Туркменія далекі географічно, й різняться своєю історією та культурою, але загальнолюдським, істинним ми надзвичайно близькі. Це і є основою дружби, що єднає **наші** народи; Земля годує, вона народила **нас** і треба залишити її для потомків такою ж щедрою і багатою*), людство, народи, радянський народ, суспільство, потомки (*Головне – це проблема миру, виживання **людства**, у розв'язання якої вносять свій вклад всі **радянські народи**; Щоб захистити природу, нам треба об'єднатися всім **суспільством**, всіма **народами***), людина (*Коли уважно оглянешся навколо, бачиш, що відбувається в країні, бачиш реально існуючий конфлікт **людини** з природою; Природа буквально волає, звертаючись до **людини**, її розуму*). З вуст письменника проступає ідеальний образ сучасника, сформований і підтримуваний як офіційним дискурсом, так і сприйнятий і щиро утверджуваний у висловленнях, закликах Гончара: *Настав час **людей мужніх, сміливих, справжніх громадян, патріотів**, які з усією пристрасстю розуму і серця могли б боротися за розв'язання екологічних проблем.* Хоч це висловлення і трибунне (а саме такого потребували і ЗМІ 80-х рр., експресія «боротьбизму комуністичної влади», опора на метакомунікативні оператори «бачиш», «бачимо», «оглянешся», об'єднанчі концепти «спільні проблеми», «спільна мова»), а тому експресивне, пристрасне, воно не сприймається за своєю суттю як застаріле. Навпаки, запитуєш себе подумки: чи наш час не потребує таких самих особистостей?

Для Гончара-письменника гуманізм і людиноцентризм – це і пафос його художньої творчості. Тому в означеному інтерв'ю філософію своєї мовотворчості він розкриває в утвердженні таких естетичних канонів, як орієнтація на *реалізм, правду життя, глибину гуманістичного пізнання, слово, що викриває зло, на фарби, що увічнюють прекрасне, на світло, і заперечення «штучних вибудувань»*. Здобутки класичної літератури, що асоціюються у свідомості читачів з *пушкінським, шевченківським*, він означає перифразом «світлоносне начало у світовій культурі». Фактично письменник і публіцист проголошує мовно-естетичний канон світла, сонячності у своїй творчості (*Світло, сонячно писати важко; Література без людини із світлом в душі була б явно неповноцінною*). Ідеалами його творчості стають експресиви *людяність, мужність, здатність любити, моральна чистота, духовність*. Ці пріоритети Гончара канонізовані в трьох словесних образах-типах: людина праці, творець, захисник Батьківщини. Їх реальність він підкреслює через апеляцію до власного життєвого досвіду: «Бачив я таких людей на фронті – і тоді народилися «Прапороносці», бачив у трудових степах – з'явилася «Тронка», зустрічав друзів-співвітчизників у далеких мандрах – і написав «Твою зорю».

Отже, постать Олеся Гончара зі сторінок журналу «Радянська жінка» представлена як особистість, що відігравала визначну роль у культурному та суспільно-політичному, зокрема ідеологічному, житті спільноти. Це зумовило увагу до його *Слова* як до мовно-естетичного, інформаційно-просвітницького, настановчо-навчального феномена. Усе стало надбанням часу, марковане ідеалами середини ХХ ст., утім пафосність, піднесеність, життєствердність опублікованих контекстів не втрачає своєї актуальності саме через насиченість позитивним ідеалом Людини Духовної, Людини Праці.

Вогник чистого серця // Радянська жінка. – 1955. – №3.

Гончар О. Лукія, голова робіткому / О. Гончар // Радянська жінка. – 1963. – №1.

Гончар О. Оксана-гектарниця / О. Гончар // Радянська жінка. – 1973. – №2.

Гончар О. «Той, хто не любить природу, той не любить і людину, той не громадянин!..» / О. Гончар // Радянська жінка. – 1988. – №4.

Гончар О. Фронтівичка / О. Гончар // Радянська жінка. – 1966. – №4.

REFERENCES

Honchar, O. (1963). Lukia, chairman of the worker. *Radianska zhinka (Soviet Woman)*, 1 (in Ukr.)

Honchar, O. (1973). Oksana-hectare. *Radianska zhinka (Soviet Woman)*, 2 (in Ukr.)

Honchar, O. (1988). He who does not love nature, he does not like and man, he is not a citizen! *Radianska zhinka (Soviet Woman)*, 4 (in Ukr.)

Honchar, O. (1966). Front-wheel drive. *Radianska zhinka (Soviet Woman)*, 4 (in Ukr.)

Pure Heart Fire (1955). *Radianska zhinka (Soviet Woman)*, 3 (in Ukr.)

Статтю отримано 10.02.2018

Myroslava Mamych

A PURE FIRE HEART OR THE OLES HONCHAR'S CREATION IN THE PAGES OF THE MAGAZINE «RADIANSKA ZHINKA» («SOVIET WOMAN'S»)

The article analyzes the language of prose works, as well as the journalistic performance-interview of Oles Honchar, which were published in the middle of the twentieth century on the pages of the magazine “Soviet woman”.

The emphasis was made on the philosophy of language thinking of the writer and publicist, the characteristic for his linguistic and aesthetic canon of idealem were determined. In particular, based on the passages from the novels “The Tronka”, “The Sobor”, the story “The Bryhantyna” generalizes the means of creating a verbal image of a person of work – a woman. Its timeliness, the combination of folk-speaking and book, journalistic in it was noted. The analysis of the interview revealed the cultural-centrism, humanism of the journalistic discourse of O. Honchar, its correspondence to the demands of time, the attention of the writer-thinker to the problems of ecology, peace, spirituality, protection of the mother tongue. The cultural-centerism of Oles Honchar’s philosophy is demonstrated through his conviction that all spiritual and physical labor

should be directed to tomorrow, and this future is inseparable from the establishment of a national culture.

In addition, it was noted that onim “Honchar” is also used as a component of the lexicon of crossword puzzles, that also emphasizes its prominence in the history of Ukrainian culture.

The figure of Oles Honchar at the pages of the magazine “Soviet Woman” is presented as a person who played a prominent role in the cultural and sociopolitical, in particular, ideological, community life. This led to the attention to his *Word* as a linguo-aesthetic, informationally-educational, and instructionally-educational phenomenon. Everything became the property of time, marked by the ideals of the middle of the twentieth century, however, the pathetic, sublime, life-affirmation of published contexts does not lose its relevance due to the saturation of the positive ideal of the Person of Spirit, Person of Labor.

УДК 811.161.2'38

Анастасія Синиця

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ПРЕЦЕДЕНТНОГО ІМЕНІ В ПУБЛІЦИСТИЦІ ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

Розвідка присвячена аналізу прецедентного імені Лесі Українки як культурно значущого феномена національно-мовної картини світу українців. Звернено увагу на внутрішній лексикон Олеся Гончара як мовної особистості, що відображає особливості сприйняття конкретної історико-культурної постаті, що стала мотиватором національно маркованого прецедентного імені. Експлікацію авторських вербальних асоціацій здійснено на основі аналізу статті, присвяченої 100-річному ювілеєві письменниці.

Ключові слова: *Олесь Гончар, Леся Українка, прецедентний мотиватор, прецедентне ім'я.*

The article is devoted to the descriptive interpretation of the precedent name of Lesja Ukrainka as a culturally significant phenomenon of the national-language picture of the world of Ukrainians. The author turned to studying Oles Honchar internal lexicon as reflecting the peculiarities of the perception of a particular historical and cultural personality, which became the source of a nationally registered precedent name. Explication of author's verbal associations is carried out by analysing the text created by him.

Key words: *Oles Honchar, Lesia Ukrainka, precedent motivator, precedent name.*